

УДК 376-056.45:37.044-026.512.1](73)

Тадеєв Петро Олександрович, кандидат фізико-математичних наук, доцент, докторант Київського національного університету ім. Тараса Шевченка

КОМПЕТЕНТНІСНИЙ ПІДХІД У РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЙ ПРИСКОРЕНОГО НАВЧАННЯ ДЛЯ РОБОТИ З ОБДАРОВАНИМИ ДІТЬМИ: АМЕРИКАНСЬКІ РЕАЛІЇ – УКРАЇНСЬКІ ПЕРСПЕКТИВИ

Анотація

У статті аналізується готовність вчителів до реалізації стратегій прискореного навчання в роботі з обдарованими дітьми в рамках компетентнісного підходу в США. Виділено структуру і зміст ключових і специфічних компетентностей, якими повинен володіти вчитель, що працює по програмам акселерації.

Ключові слова: прискорене навчання, обдаровані діти, компетентнісний підхід, програма акселерації, зарубіжний досвід

Постановка проблеми. Кінець другого тисячоліття у США характеризується революційними змінами в освіті. Зростаючий інтерес до «нетрадиційного» навчання і учіння активізував зародження та розвиток у філософії освіти конструктивістського підходу [2]. В загальному конструктивізм можна визначити як напрям філософії освіти, який ґрунтується на ідеї, що знання не передається в «готовому вигляді», а слід створити педагогічні умови для самоконструювання знань [5]. Конструктивізм – педагогічна філософія, яка більше цінує процеси руху до істини, ніж саму істину.

Учитель-конструктивіст є лектором, фасилітатором, консультантом, координатором, організатором навчально-пізнавальної, проблемно-орієнтованої, дослідницької діяльності учня.

В рамках філософії конструктивізму особливого значення набуває компетентнісний підхід, під яким ми розуміємо «... спрямованість освітнього процесу на формування й розвиток ключових і предметних компетентностей особистості. Результатом такого процесу є формування загальної компетентності людини, що є сукупністю ключових компетентностей, інтегрованою

характеристикою особистості. Така характеристика має бути сформована в процесі навчання і містити знання, вміння, ставлення, досвід діяльності і поведінкові моделі особистості» [4, 67].

На наш погляд, основна психодидактична ідея навчання школярів, а особливо обдарованих, полягає в заміні слова «навчати» на слово «вчити». Настав час, коли приходить пізнання, що сучасних обдарованих дітей, потрібно не «навчати», а «вчити» і з ними вчитися самим. Вчителю необхідно володіти сучасними підходами до навчання обдарованих дітей, які застосовують у високорозвинених країнах світу. При цьому слід пам'ятати слова лауреата Нобелівської премії Роальда Хофмана: «Не можна порівнювати школи різних країн, не враховуючи інших факторів: економіку, демографію, традиції, психологічні установки, а головне – специфіку національної освітньої системи» [2, 36].

Мета статті. З позицій філософії конструктивізму та враховуючи компетентнісний підхід в освіті, дослідити зміст і структуру компетентностей вчителя в організації навчання обдарованих школярів в США. Особлива увага буде звертатися на компетентності вчителя, які необхідні для реалізації стратегій прискореного навчання (acceleration) цієї категорії учнів.

У фахівців не виникає сумніву в тому, що в процесі навчання обдарованих дітей наявність у вчителів відповідної психолого-педагогічної та дидактичної компетентності є вкрай необхідною.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Ефективність застосування програм прискореного навчання для обдарованих дітей в Америці відома вже впродовж багатьох десятиліть [7].

У 1958 році Goldberg наголосила в своїй роботі, що дуже важко знайти єдину методику роботи з обдарованими, а потрібно застосовувати індивідуальний підхід до кожного студента. У 1964 році в роботах Gowan, Demog, відзначалося, що необхідно швидше реалізувати зв'язок теорії з практикою прискореного навчання обдарованих. У 1973 році вийшли роботи Getsels і Dillon, в яких приділялося багато уваги акселерації і давалося її пояснення з точки зору соціальної психології.

Однак, на жаль, в попередніх дослідженнях не було подано всебічного аналізу прискореного навчання та не висвітлено всі методи роботи в цій сфері з обдарованими дітьми.

Відповідь на малодосліджені проблеми з прискорення вчені отримали пізніше, завдяки появі нового напрямку фундаментальних досліджень – мета аналізу, перші роботи з якого були започатковані в 1976 Glass та в 1977 Cohen. Пізніше вийшли роботи Rogers(1991), J.Kulik and C.Kulik (1984), Kent (1992).

Заради об'єктивності необхідно відзначити, що перші програми з акселерації з'явилися в американській школі близько ста років тому. На думку Tannenbaum (1958), першою програмою такого типу була програма шкіл Ст.Луїса 1862 року. В її зміст входило інтенсивне вивчення певних дисциплін і дострокове переведення в наступний клас тих, хто найшвидше засвоїв предмети. У 1891 році в школах Кембріджа (Масачусетц) були створені програми дострокового засвоєння навчального плану, в результаті чого, найуспішніші учні виконали шестирічну програму за чотири роки.

Після Першої світової війни стали дуже популярними програми з прискореного навчання, які успішно продовжили розвиватися в 20–30-х роках ХХ століття. У 1954 році дослідниця Miles [7] описала результати прискореного навчання чотирьох дітей, зазначивши, що всі чотири випадки були успішними і результати можна було використати для роботи з обдарованими дітьми. У 1958 році Passow [7] проаналізував досягнення 18 студентів, що навчалися за прискореним курсом: з них 5 навчалися на початковому етапі, 4 – на середньому і 9 – на рівні коледжу. В усіх випадках навчання було дуже ефективним: студенти продемонстрували не тільки високі академічні здобутки, але й високий рівень соціальної та емоційної адаптації.

Виклад основного матеріалу. В період між публікацією федеральної доповіді конгресу США «Нація на межі небезпеки» (1983) [8] та доповіді «Обманута нація. Чому американські школи стримують розвиток обдарованих дітей» (2004) [6; 7] поняття «компетентнісна освіта», «компетентнісний підхід», зародившись в працях американських педагогів, стали в центрі уваги дослідників усього світу. Не вдаючись в детальний аналіз цих важливих педагогічних категорій, зазначимо, що їх поява є відповіддю на пошук шляхів виходу з кризи, в якій знаходяться системи освіти багатьох країн.

Ще в кінці 80-х на початку 90-х років в одній із доповідей за результатами тестування знань педагогічних працівників Каліфорнії відзначалося, що

прихильники шкільної реформи стурбовані тим, що в країні росте кількість некомпетентних вчителів [1].

Причини такої некомпетентності в США полягали в системі підготовки вчительських кадрів в педагогічних коледжах. Американські педагогічні коледжі мають низький статус в університетах. Як наслідок, вони були, є і залишаються бути неprestижними. Якщо до цього додати ще традиційний консервативний підхід до програм підготовки вчителів в коледжах, зменшення кількості годин, то можна погодитися з думкою Сайкс (Sykes), який назвав педагогічні коледжі США кінця 80-х початку 90-х років «інтелектуальним гетто» університетів [1].

Ситуація з підготовкою вчителів в американських університетах не була кращою. В більшості університетів США педагогіка не вважалася професією та не викладалася, як навчальна дисципліна. Викладачі на педагогічних факультетах в переважній більшості були некомпетентними в галузі освіти. Для виходу із ситуації, яка склалася, пропонувалося користуватися певними програмами для перевірки мінімальної компетентності вчителів. Незважаючи на те, що спочатку такі програми були лише засобом перевірки елементарної грамотності випускників коледжів та університетів, тобто наявності в них умінь писати і читати, однак в подальшому ці програми змусили задуматися американських педагогів над розробкою справжніх критеріїв та вимог до вступу в педагогічні коледжі та якісних програм перевірки професійної придатності [1].

На шляху розвитку компетентнісного підходу до підготовки вчителів у США були також серйозні прорахунки. В кінці 80-х на початку 90-х років XX століття в більшості штатів США підготовка вчителів велась за так званою моделлю загальної компетентності [1]. Згідно з цією моделлю вважалося, що робота вчителя полягає у використанні різного плану навичок. Очевидно, такі навички можна швидко сформувати, однак вони не забезпечують виконання комплексних рішень, які вимагаються від вчителя. Вчитель, який володіє певними навичками, але не вміє застосовувати їх в конкретних ситуаціях навчального процесу, не може бути професійно компетентним.

Які ж шляхи підвищення компетентності вчителів розглядалися в американській педагогіці в кінці 90-х років? Основний нахил робився на адміністративні важелі, серед яких потрібно зазначити збільшення тривалості

педагогічної підготовки, введення інтернатури для вчителів, перегляд процедури видачі дипломів майбутнім вчителям шляхом демонстрації професійної та академічної компетентності, організація процесу стимулювання компетентних вчителів. Вважалося, що за допомогою цих нововведень якість підготовки педагогічних кадрів стане вищою.

Важливість ключових компетентностей, як інтегративних характеристик якості підготовки вчителів, була в полі зору американських вчених вже в кінці 90-х років ХХ століття. «Педагогіка вимагає, щоб знання про те, як навчати і про те, як розвивається дитина, поєднувалися з глибоким розумінням предмету навчання [1, 165].

Однак, при роботі з обдарованими дітьми вчитель повинен володіти певними специфічними компетентностями.

Виділимо для прикладу специфічні компетентності, якими повинен володіти вчитель при роботі з інтелектуально обдарованими дітьми за програмою «Astor», розробленою в Колумбійському університеті ще в 1978 році [9]:

- 1) бути доброзичливим і чуйним;
- 2) бути обізнаним з особливостями психології обдарованих дітей, відчувати їх потреби та інтереси;
- 3) мати досвід роботи в закладах для дітей різних вікових груп, а також з власними дітьми;
- 4) мати високий рівень інтелектуального розвитку;
- 5) мати широке коло інтересів та вмій;
- 6) мати, крім педагогічної, ще і спеціальну освіту;
- 7) бути готовим до виконання різних обов'язків, пов'язаних з навчаннями обдарованих дітей;
- 8) мати жвавий і активний характер;
- 9) володіти почуттям гумору (без схильності до сарказму);
- 10) виявляти гнучкість, бути готовим до перегляду своїх поглядів і постійного самовдосконалення;
- 11) мати творчий, можливо, іноді нетрадиційний світогляд;
- 12) володіти хорошим здоров'ям та життєрадісністю;
- 13) мати спеціальну підготовку до роботи з обдарованими дітьми і бути

готовим до постійного самовдосконалення в майбутньому (подальшого здобуття спеціальних знань).

Американські вчені вказують також на інші якості вчителів, які працюють з обдарованими дітьми: позитивну Я-концепцію, цілеспрямованість і наполегливість, зрілість, чуйність, емоційну стабільність, здатність до індивідуалізації навчання, вміння виділяти шляхи спільної роботи з батьками обдарованих дітей [3].

Наведемо приклади специфічних професійних компетентностей, якими повинні володіти вчителі, які працюють з обдарованими дітьми. Цей перелік компетенцій складено на основі відповідей, одержаних при опитуванні у педагогічних навчальних закладах штату Колорадо [3]. До їх складу входять уміння:

- будувати навчання за результатами діагностичного оцінювання дітей;
- модифікувати навчальні програми;
- стимулювати когнітивні здібності дітей;
- працювати за спеціальним навчальним планом;
- консультувати учнів.

Обґрунтовуючи на першій погляд провокаційну назву доповіді «Обманута нація», автори підкреслюють: «Коли ми говоримо про те, що обдаровані діти не одержують ніякої користі від впровадження програм прискореного навчання, ми обманюємо себе, наших дітей і цілу країну» [6].

Спочатку визначимо ключове поняття, яке фігурує в доповіді: прискорене навчання (акселерація), на думку авторів доповіді, це – зміни навчального плану, які дозволяють проходити повний курс навчання за коротший термін або розпочати його з більш раннього віку [6].

На основі попереднього дослідження доповіді можна виділити соціальні переваги введення прискореного навчання, на які наголошували її автори [6]:

- Якщо учень старших класів відвідує курси в коледжі, наприклад, Advanced Placement, батьки економлять тисячі доларів. Стільки ж коштують такі курси в більшості університетів.

- По всій країні більше 1 млн. дітей, які в 2004 році склали 1,9 млн. екзаменів за спеціальною програмою з метою одержання університетських дипломів (Advanced Placement), щороку економлять мільйони доларів.

- Разом з цим прискорений випуск молодих спеціалістів зміцнює наше

суспільство і розширює базу платників податку.

Впровадження прискореного навчання дозволить не тільки зберегти гроші, але й талановитий молодий розум, відкриє шлях до успіху учнів, яким вкрай необхідне подолання труднощів.

У доповіді виділені основні причини, через які прискорене навчання не сприймається широкою громадськістю в США [6]:

- вчителі не знайомі з прискореним навчанням;
- невисока впевненість в ефективності прискореного навчання;
- прискорене навчання суперечить особистим переконанням;
- вік як основний фактор;
- краще зовсім не ризикувати, ніж потім шкодувати;
- прискорене навчання не є предметом вивчення в педагогічних коледжах;
- примушувати дітей вчитися – погано;
- нових друзів складно завести;
- надання рівних можливостей для всіх – важливіше, ніж інтереси конкретних дітей;
- прискорене навчання засмутить дітей, які знаходяться за межами цієї програми;
- у знаннях дитини будуть великі «прогалини»;
- недоліки в навчанні надовго залишаються в пам'яті.

На основі попередніх досліджень американських педагогів та психологів у доповіді виділяється вісімнадцять видів прискореного навчання [7]:

- відвідування дитячого садка з раннього дошкільного віку;
- ранній вступ в перший клас школи;
- дострокове переведення в наступний клас;
- постійне удосконалення;
- навчання у відповідності з індивідуальним темпом розвитку;
- прискорене навчання з окремих предметів (часткове прискорене навчання);
- об'єднані заняття;
- «ущільнення» навчального плану;

- розширення навчального плану;
- залучення індивідуальних викладачів;
- програми поза навчальним планом;
- кореспондентські курси;
- раннє закінчення школи;
- одночасне / подвійне зарахування;
- програмне одержання університетських заліків для школярів;
- зарахування прослуханого курсу після складання екзамену;
- прискорене навчання в коледжі;
- раннє зарахування в середні класи, старші класи чи коледж.

Деякі з цих видів прискореного навчання потребують спеціального пояснення:

- Постійне удосконалення. Студент постійно відтворює певний зміст матеріалу, який попередньо засвоюється: така практика прискорювальна, випереджальна (випереджаюче навчання).

- Об'єднані заняття: практика, придумана для акселерації в тих випадках, коли зводяться для спільного навчання учні різних класів. Цей випадок переміщення дає можливість молодшим дітям тягнутися за старшими, що може іноді закінчуватися достроковим переведенням до наступного класу, але не завжди.

- Ущільнення навчальної програми. Менше часу відводиться на певні вступні курси, пояснення, виконання практичних вправ та завдань, і більше часу відводиться на виконання складних завдань творчого характеру і змісту.

- Розширення навчального плану. Студенту відводиться на навчання менше часу, ніж заплановано (може закінчити річний курс за семестр, або три роки середньої школи за два). Цей вид акселерації відрізняється від «ущільнення» тим, що обов'язково закінчується переведенням учня в інший клас.

- Програми поза навчальним планом. Студент залучений до роботи в додатковій програмі, в позакласній роботі, в літній програмі, яка передбачає додаткове навчання.

- Кореспондентські курси включають додаткові програми, де навчання традиційно ведеться по Інтернету, телевізійні курси і програми.

- Подвійне зарахування. Студент зможе бути зарахований одночасно на два

курси з однієї дисципліни, нижчого та вищого рівня. Наприклад, може одночасно вивчати алгебру за середню та старшу школу, хімію – за старшу і вищу школу.

На думку авторів доповіді, ключові компетентності вчителів, що необхідні для роботи з обдарованими дітьми за програмами з прискореного навчання, зводяться до таких положень [7].

Вчителям необхідно знати про дослідження, які проводяться з проблем прискореного навчання, бути детально ознайомленими з усіма видами прискореного навчання. Вони мають знати засоби, які допомагають у визначенні рівня готовності дитини до прискореного навчання.

Особисте відношення до прискореного навчання може стати найбільшою проблемою для досвідчених вчителів, адже їм потрібно переглянути свої погляди після багатьох років, впродовж яких існувала лише негативна інформація про прискорене навчання.

Вчителі повинні знати, що переважна більшість дітей, які навчаються за прискореною програмою, задоволені своїм навчанням і добре адаптуються до соціальних змін.

Для того, щоб досліджувати навчання учнів з високими здібностями, вчитель повинен бути ознайомленим з першою і другою частинами Національної доповіді «Обманута нація».

Узагальнюючи сказане, виділимо дванадцять специфічних компетенцій, якими повинні володіти вчителі у роботі з обдарованими дітьми за програмою акселерації.

1) Вчителі мають знати особливості і сутність прискореного навчання, що аналізуються у доповіді «Обманута нація... Чому американські школи стримують розвиток обдарованих дітей».

2) При виборі виду акселерації вчителі повинні приймати рішення, які максимально відповідають інтересам учнів.

3) Знання доповіді сприяють самоаналізу, налагодженню контактів між вчителем та батьками, що призводить до переоцінки їх ставлення до прискореного навчання.

4) Вчителю потрібно знати, що в одному класі можуть навчатися діти різного віку в залежності від індивідуальних особливостей.

5) Вчитель повинен розуміти, що нічого не робити в галузі прискореного навчання не означає не нашкодити. Відмова від прискореного навчання також є своєрідним вторгненням в навчальний план.

6) Майбутніх учителів потрібно обов'язково ознайомити з особливостями прискореного навчання.

7) Вчителі мають знати, що прискорене навчання дозволяє учням розвиватися темпами, які найбільше їм підходять.

8) Особливої уваги заслуговує соціальна адаптація – складний аспект шкільного життя учня, який навчається за програмою прискореного навчання. Вчитель повинен знати, що прискорене навчання розширює коло друзів, оскільки багато обдарованих дітей прагнуть дружити зі старшими товаришами.

9) Вчителю важливо знати, що «рівність» та «однаковість» – різні поняття, коли мова йде про дітей, які навчаються за програмою прискореного навчання. Однією з головних складових освіти обдарованих учнів є гнучкість, мета якої – розпізнати потреби й інтереси кожної дитини.

10) Вчитель повинен знати, що навчання кількох учнів за прискореною програмою не може привести до негативного впливу на весь клас.

11) Вчитель повинен бути готовим до того, що прискорене навчання не бездоганне, тому деякі випадки можуть бути далекими від ідеалу, частіше вони виникають через недостатнє планування або негативне ставлення.

12) Вчитель повинен бути переконаним, що в результаті прискореного навчання в знаннях школярів не буде прогалин.

Висновки. Дослідження структури і змісту компетентностей вчителя, який працює з обдарованими школярами за програмою прискореного навчання в США є актуальною проблемою і не повністю вивченою. На зміну так званої моделі загальної компетентності вчителя, що використовувалася у підготовці вчителів до 80 – х років минулого століття, прийшла підготовка вчителя зі специфічними компетентностями, якими повинен володіти, зокрема вчитель, що навчає обдарованих і талановитих дітей.

В останні роки результати дослідження цієї проблеми висвітлені в національній доповіді фонду Темпелтона «Обманута нація», в якій обгрунтовано вченими університету штату Айова соціальні переваги прискореного навчання, визначено

труднощі такого навчання та розроблено ключеві та специфічні компетентності вчителів, що працюють за програмою прискореного навчання.

Прискорене навчання в Україні – нереалізована необхідність багатьох обдарованих школярів. Запропонована класифікація видів прискореного навчання, система ключових та специфічних компетентностей потребує адаптації до реалій української школи.

Список використаних джерел

1. Беркард Р. Джиффорд. Педагогическое образование: реформа на словах или на деле / Беркард Р. Джиффорд, Триш Стодифт / Зб. наук. праць «Суд над системою образования: стратегии на будущее» / Под ред. У. Д. Джонстокс.- М.: Педагогика, 1991. – 264 с.

2. Громовий Віктор. На шляху до мета школи: філософські засади та освітні реалії в Україні та США / Американська філософія освіти очима українських дослідників: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2005. – С.33-39.

3. Одаренные дети: Пер. с англ. / Общая редакция Г. В. Бурменская, В. М. Слущкий. – М.: Прогресс, 1991.– 376 с.

4. Пометун Олена. Компетентнісний підхід – найважливіший орієнтир розвитку сучасної освіти // Рідна школа.– 2005.– №1 (900).– С.65-69.

5. Рисечко Ольга. Філософія конструктивізму в її відношенні до змісту і процесу сучасної професійної підготовки вчителя в Україні / Американська філософія освіти очима українських дослідників: матеріали всеукраїнської науково-практичної конференції. – Полтава, 2005. –С.118-124.

6. A nation deceived: How schools hold back American's brightest students / Edited by Nicholas Colangelo, Susan G. Assouline, Miraca U. M. Gross. – University of Iowa, 2004, Volume I – (The Templeton nation report on acceleration).

7. A nation deceived: How schools hold back American's brightest students / Edited by Nicholas Colangelo, Susan G. Assouline, Miraca U. M. Gross]. – University of Iowa, 2004, Volume II – (The Templeton nation report on acceleration).

8. A nation of risk: The imperative for education reform: [Prepared by Melissa Scherer].– Washington D.C.: The Commission on Excellence in Education, 1983.

9. Enrich V. The Astor program for gifted children. Prekindergarten through

grade three / Virginia Enrlich. – New York: Columbia University, 1978.

**КОМПЕТЕНТНОСТНЫЙ ПОДХОД В РЕАЛИЗАЦИИ СТРАТЕГИЙ
УСКОРЕННОЙ УЧЕБЫ ДЛЯ РАБОТЫ С ОДАРЕННЫМИ ДЕТЬМИ:
АМЕРИКАНСКИЕ РЕАЛИИ - УКРАИНСКИЕ ПЕРСПЕКТИВЫ**

Тадеев П.О.

Аннотация

В статье анализируется готовность учителей к реализации стратегий ускоренного обучения в работе с одаренными детьми в рамках компетентностного подхода в США. Выделено структуру и содержание ключевых и специфических компетентностей которыми должен владеть учитель, работающий по программам акселерации.

Ключевые слова: ускоренная учеба, одаренные дети, компетентностный подход, программа акселерации, зарубежный опыт.

**COMPETENCE APPROACH IN REALIZATION OF STRATEGIES OF SPEED-
UP STUDIES FOR WORK WITH THE GIFTED CHILDREN: AMERICAN
REALITIES AND UKRAINIAN PROSPECTS**

Resume

Tadeyev P.

The article deals with teachers' readiness to accelerated education strategies realization for gifted children education in the frames of competences' approach. The structure and content of key and specific competences of gifted education teacher in acceleration programmes have been determined.

Keywords: speed-up studies, gifted children, competence approach, acceleration programmes, foreign experience.